

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a Vojtěcha Šimíčka o ústavní stížnosti **M. Ď.**, zastoupeného Pavlem Uhlem, advokátem, AK se sídlem Kořenského 15, Praha 5 – Smíchov, proti usnesení **Nejvyššího soudu** ze dne 31. 5. 2016 č. j. 6 Tdo 201/2016-42, usnesení **Městského soudu v Praze** ze dne 15. 10. 2015 č. j. 7 To 394/2015-174, a rozsudku **Obvodního soudu pro Prahu 5** ze dne 29. 6. 2015 č. j. 19 T 70/2015-32, za účasti Nejvyššího soudu, Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 5 jako účastníků řízení, takto:

I. Rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 5 ze dne 29. 6. 2015 č. j. 19 T 70/2015-32, usnesením Městského soudu v Praze ze dne 15. 10. 2015 č. j. 7 To 394/2015-174 a usnesením Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2016 č. j. 6 Tdo 201/2016-42 byl porušen princip subsidiarity trestní represe podle čl. 39 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto ruší.

Odůvodnění:

I. Rekapitulace průběhu řízení

1. Ústavní stížností ze dne 14. 9. 2016 stěžovatel napadl v záhlaví uvedená rozhodnutí obecných soudů. Obvodní soud pro Prahu 5 (dále jen „obvodní soud“) napadeným rozsudkem shledal stěžovatele vinným ze spáchání přečinu neoprávněného zásahu do práva k domu, bytu nebo k nebytovému prostoru podle § 208 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník“). Za jeho squatterské jednání spočívající v protiprávním užívání usedlosti Cibulka mu uložil trest odnětí svobody v trvání dvou měsíců. Jeho výkon podmíněně odložil na zkušební dobu jednoho roku. Městský soud v Praze (dále jen „městský soud“) i Nejvyšší soud nevyhověly opravným prostředkům stěžovatele. Stěžovatel tvrdí, že uvedená rozhodnutí trestních soudů vedla k porušení principu subsidiarity trestní represe, podle které lze trestní odpovědnost a trestněprávní důsledky s ní spojené uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu. Kromě toho stěžovatel namítá, že rozhodnutí obecných soudů vedla k porušení rovnosti před zákonem, předvídatelnosti práva, a zákazu zneužití práva k jinému účelu, než pro který bylo stanoveno. Navrhuje proto zrušení napadených rozhodnutí trestních soudů.

2. V květnu roku 2012 stěžovatel spolu s dalšími dvěma osobami uzavřel smlouvu se společností Cibulka a. s., která vlastní usedlost Cibulka (dále jen „vlastník“). Označili ji jako dohodu o spolupráci na opravě a údržbě usedlosti (dále jen „dohoda“). Vlastník souhlasil s tím, že se stěžovatel a zbylé osoby mohou v usedlosti zdržovat za podmínek v čl. III dohody. Podle jeho znění mohl stěžovatel „využívat“ šest přesně vymezených prostorů usedlosti Cibulka. Dohoda také v čl. VI výslovně uvádí, že „není nájemní smlouvou na pronájem“ usedlosti. Dohodnutá spolupráce pak více než dva roky probíhala. Stěžovatel měl za to, že mu dohoda umožňovala v usedlosti Cibulka i bydlet. Chápal to jako formu využívání jejích prostorů. Vlastník však nabyl dojmu, že stěžovatel a zbylí smluvní partneři dohodu porušují. Konali na Cibulce různé akce, které vlastník neschválil. Prováděli úpravy, ke kterým nedal souhlas. Využívali prostory, které podle dohody nemohli užívat. V usedlosti také bydleli, ačkoliv jim to podle vlastníka dohoda nepovolovala. Z Cibulky se stal squat. Podle čl. IV dohody ji proto vlastník dne 20. 12. 2014 vypověděl. Měl za to, že byla závažným způsobem porušena. Při podpisu dohody si smluvní strany pro případ výpovědi sjednaly tříměsíční výpovědní dobu počínající prvním dnem kalendářního měsíce následujícího po doručení výpovědi. Výpovědní doba tedy měla skončit dne 31. 3. 2015.

3. Stěžovatel a další účastníci dohody ovšem s výpovědí nesouhlasili. Byla podle nich neplatná. Snažili se proto s vlastníkem vyjednávat a spor o tvrzeném porušení dohody a platnosti výpovědi vyřešit. Domáhali se například delší doby k odstěhování svých věcí, nebo zajištění jiné nemovitosti, kam by se mohli přesunout. Tato vyjednávání trvala i po uplynutí výpovědní doby. Dne 5. 5. 2015 podal vlastník trestní oznámení, na jehož základě proběhl o den později policejní zásah. Policie několik squatterů zadržela, až na stěžovatele však všechny propustila. Státní zástupce Obvodního státního zastupitelství pro Prahu 5 podal dne 7. 5. 2015 na stěžovatele návrh na potrestání. Obvodní soud nejprve rozhodl trestním příkazem, ve kterém shledal vinu stěžovatele. Ten ovšem podal odpor. Obvodní soud proto nařídil hlavní líčení. Na základě provedené dokazování došel k závěru, že squatteré v čele se stěžovatelem opakovaně nerespektovali vůči vlastníka, který jim dával najevo, že nemovitost užívají bez právního důvodu, a odmítli areál nemovitosti vyklidit. Formou nátlaku se snažili vynutit si setrvání v nemovitosti. Kladení podmínek vlastníkovi i s ohledem na množství převahu squatterů hraničilo podle obvodního soudu s útiskem či vydíráním. Od 31. 3. 2015 squatteré pobývali v areálu Cibulky bez právního důvodu, protože vlastník podle soudu řádně ukončil dohodu. Tím stěžovatel naplnil všechny znaky skutkové podstaty přečinu neoprávněného zásahu do práva k domu, bytu nebo k nebytovému prostoru.

4. K námitce stěžovatele, že v této věci měl soud aplikovat princip subsidiarity trestní represe, obvodní soud uvedl, že s ohledem na předchozí jednání vlastníka nebyli squatteré „vděční“ ani za tu možnost, že mohli objekt legálně užívat několik let. Proti tomu stojí rozsah, v jakém zneužili vlastnictví, i okolnosti, za kterých tak činili. Aplikace uvedeného principu proto podle obvodního soudu nebyla namístě. Podle obvodního soudu nemůže obstát argument, že se vlastník měl nejdříve hájit formou civilní žaloby a nemohl využít prostředků trestního práva. Takový výklad by ve svém důsledku znamenal, že by ustanovení § 208 trestního zákoníku bylo obsoletní. Účel úprav v civilním řízení a v trestním řízení je podle obvodního soudu zcela zjevně jiný. V civilním řízení jde o „pouhé“ vyklizení. V trestním řízení je však účelem i potrestání protiprávního jednání porušujícího zájmy chráněné trestním zákoníkem, pokud prostředky podle jiných právních předpisů nedostačují.

5. Městský soud zamítl odvolání stěžovatele proti rozsudku obvodního soudu. Zdůraznil, že klíčovou otázkou je protiprávnost užívání předmětné nemovitosti v době od 1. 4. 2015 do 6. 5. 2015, nikoliv otázka vlastnictví a jeho ochrany. Vytkl sice obvodnímu soudu několik procesních chyb, nesouhlasil však s námitkami stěžovatele vůči obsahu smlouvy a neplatnosti výpovědi. Tomu ostatně podle městského soudu odpovídala skutečnost, že stěžovatel nenapadl výpověď u civilního soudu a snažil se s vlastníkem vyjednávat, nebo mu dokonce klást doplňující požadavky. K použití subsidiarity trestní represe městský soud zdůraznil, že je třeba zásadně každý protiprávní čin, který vykazuje znaky uvedené v trestním zákoníku, považovat za trestný čin. Obecně takový čin nelze považovat za společensky neškodlivý. Opačný názor lze zastávat jen ve výjimečných případech, ve kterých z určitých závažných důvodů nelze uplatňovat trestní represí, pokud posuzovaný čin svou povahou neodpovídá ani těm nejlehčím, běžně se vyskytujícím trestným činům dané právní kvalifikace. Obvodní soud podle městského soudu princip subsidiarity trestní represe nepopřel, protože z jednání stěžovatele před policejním zásahem jasně plynulo, že nemá v úmyslu usedlost Cibulka opustit. Z hlediska ukončení již 36 dnů trvajících protiprávního užívání předmětné nemovitosti proto bylo třeba přistoupit k nejzazšímu řešení trestněprávní povahy.

6. Nejvyšší soud ve svém usnesení uvedl, že smluvní strany uzavřely dohodu jako smlouvu nepojmenovanou, nikoli jako smlouvu nájemní. To samotná dohoda o spolupráci jasně a výslovně ve svém textu deklarovala. Nelze souhlasit se stěžovatelem, že dohoda o spolupráci byla smlouvou smíšeného charakteru, která v sobě obsahovala i smlouvu nájemní. Takový výklad by odporoval jejímu výslovnému obsahu. Vlastník pak stěžovateli dal výpověď zcela v intencích dohody. Pokud se tedy v daném objektu stěžovatel nadále zdržoval po uplynutí výpovědní lhůty, činil tak vědomě protiprávně. Nebylo navíc namístě použít princip subsidiarity trestní represe. Tento princip se uplatní, pokud posuzovaný skutek z hlediska spodní hranice trestnosti neodpovídá běžně se vyskytujícím trestným činům dané skutkové podstaty. Kritérium společenské škodlivosti případu doplňuje zásada „*ultima ratio*“. Z ní vyplývá, že trestní právo má místo pouze tam, kde jiné prostředky ochrany práv fyzických a právnických osob nejsou dostatečné, účinné nebo vhodné. V posuzovaném případě však soudy takové okolnosti nezjistily. Odmítavý postoj obviněného k respektování vůle vlastníka, aby opustil uvedený objekt, ve spojení s délkou úmyslného neoprávněného zásahu do práv vlastníka, ukončeného až zákrokem policie, svědčí o vyšší intenzitě protiprávního jednání stěžovatele. Skutečnost, že svých nároků se ve formální rovině mohl vlastník uvedeného objektu domáhat též u civilního soudu, nezaložila překážku pro uplatnění trestněprávní odpovědnosti stěžovatele. Nejvyšší soud proto dovolání odmítl.

II. Obsah ústavní stížnosti

7. V ústavní stížnosti stěžovatel namítá, že sankce či donucení se mají uplatnit, jestliže jiné nástroje práva selžou nebo postrádají smysl. Mezi stranami vznikl spor, a proto vyjednávaly. V jeden okamžik se jedna strana rozhodla dále nejednat a obrátila se na policii. Za obvyklých okolností se obdobný konflikt řeší nástroji civilního práva. Každý, kdo užívá nemovitost po skončení civilního vztahu, který k tomu dával oprávnění, čelí zpravidla civilní žalobě či návrhu na nařízení předběžného opatření.

Princip subsidiarity vyjadřuje vztah mezi trestním právem a jinými nástroji práva, tedy i civilním právem jako celkem, nikoliv výlučný vztah mezi trestním právem a smlouvou o nájmu bytu, jak svá odůvodnění konstruovaly obecné soudy. Mezi všemi aktéry nebylo sporu o tom, že oprávnění k užívání nemovitosti do 31. 3. 2015 existovalo. Sporné bylo, zda skončilo. Právní režim po skončení oprávnění k užívání nemovitosti se neliší, ať už se jedná o nájem bytu či nikoliv. Praxe pak více chrání faktické bydlení, které bylo v trestním řízení prokázáno. Podle stěžovatele byl uložený trest fakticky zkratkovitým exemplárním trestem, který zcela překročil obvyklé hranice mezi nástroji civilního práva a nástroji trestního práva. Povýšil trestní nástroje státu na bezmyšlenkovitou sankci za hypotetické dotčení vlastnického práva.

8. Stěžovatel a další osoby žijící na statku Cibulka byli součástí squatterského hnutí. To usiluje o využití nevyužívaných nemovitostí s cílem je chránit před chátráním a současně poukazovat na nevhodnou bytovou sociální politiku veřejných korporací či nedostatečnou veřejnoprávní regulaci. Na squatting je samozřejmě možné nahlížet různě. Reakce na jednotlivé aktivity squatterského hnutí ze strany soudů a orgánů činných v trestním řízení nicméně bývají spíše zdrženlivé. I v případech intenzivnějších útoků na vlastnické právo, kterým nepředcházelo legální užívání nemovitosti, zpravidla směřují do přestupkového řízení. Stěžovatel před obecnými soudy poukazoval na to, že v jiných případech nedochází k tak intenzivnímu stíhání squatterů. Například v nejznámějším pražském squatu Klinika došlo ke zcela shodné situaci. Bylo podáno trestní oznámení a žádost policii o vyklizení. Státní zástupce však věc vyhodnotil jako otázku soukromého práva. Když policie objekt odmítla vyklidit, vlastník se obrátil na civilní soud, který věc řeší jako každý jiný civilní spor. To dokazuje, že soudy v civilním řízení jsou s to poskytnout efektivní, okamžitou a pružnou ochranu. Dalším příkladem je i trestní stíhání osob, které obsadily v září 2009 squat na Albertově. Obžaloba je vinila ze stejného trestného činu jako stěžovatele. Příslušný soud toto stíhání zastavil a věc postoupil do přestupkového řízení. Konstatoval, že skutek nedosáhl intenzity, která by odůvodňovala trestní represi. V případě obsazení domu v Hálkově ulici v Praze, které proběhlo dne 7. 6. 2014, bylo sice zahájeno trestní stíhání, ale státní zástupce Obvodního státního zastupitelství pro Prahu 2 usnesení o zahájení trestního stíhání zrušil a věc byla poté odložena.

9. Ve velmi podobných věcech se tak princip subsidiarity nakonec vždy uplatnil. Ve zcela shodné věci squatu Klinika rozhodují civilní soudy. Orgány činné v trestním řízení nemají žádný problém se subsidiaritou, kterou aplikují bez jakýchkoliv pochyb. Je tedy zcela zjevné, že pouze v případě stěžovatele šlo o ojedinělý excés, který jej posunul do zcela jiného postavení. Zákon byl vůči němu aplikován přísněji než v případech jiných. Je ovšem základním předpokladem právního státu, že ve stejných případech se rozhoduje stejně a v různých různých.

III. Vyjádření dalších účastníků řízení a replika stěžovatele na tato vyjádření

10. Ústavní soud zaslal ústavní stížnost stěžovatele k vyjádření účastníkům řízení. Vyjádřil se pouze obvodní soud a Nejvyšší soud.

11. Obvodní soud ve svém vyjádření k ústavní stížnosti konstatoval, že předmětem trestního řízení nebyla otázka postihu vlastníka chátrající nemovitosti. Šlo pouze o

postih stěžovatele, který se podle orgánů činných v trestním řízení dopustil trestného činu. Důkazní návrhy obhajoby se zcela odchyly od podstaty projednávaného skutku, kterým je prosté bezprecedentní obsazení cizího domu. V žádném případě nešlo o zkratkovité jednání ani ze strany majitele objektu, ani ze strany policie, která později objekt vyklidila. Odsouzený prokazatelně věděl, že objekt užívá bez právního důvodu, bez souhlasu majitele. Musel vědět, že porušuje zákon. Na stěžovatele se nevztahuje ochrana, která by mu umožňovala v prostoru bydlet do doby, než mu bude poskytnuta bytová náhrada. Prostředky trestního práva byly namístě i kvůli relativní dlouhodobosti protiprávního jednání stěžovatele. Podle stěžovatele by v podstatě kdokoli měl právo užívat cizí majetek, pokud by měl za to, že jej vlastník neužívá souladně s právními předpisy, obecně zažitými zvyklostmi, a především s jeho představami. To by vedlo k absurdním situacím, ve kterých by soukromé osoby mohly užívat takový majetek proti vůli vlastníka.

12. Nejvyšší soud ve svém vyjádření uvedl, že zásadu *ultima ratio* nelze vykládat tak, že trestní postih závisí pouze na tom, zda byly či nebyly uplatněny i netrestní prostředky. Prakticky by to vedlo k negaci prostředků trestního práva jako nástroje k ochraně majetku či závazkových vztahů. Naplňuje-li protiprávní jednání pachatele všechny znaky skutkové podstaty některého trestného činu uvedeného ve zvláštní části trestního zákoníku, je třeba takové jednání považovat za trestný čin. Vyvození trestní odpovědnosti je s poukazem na princip subsidiarity trestní represe korigováno pouze v případech, které se s ohledem na konkrétní zjištěné skutečnosti vymykají běžně se vyskytujícím trestným činům dané právní kvalifikace. Nejvyšší soud přitom v ústavní stížnosti napadeném rozhodnutí rozvedl, že v posuzované věci nebyly dány výjimečné okolnosti, které by odůvodňovaly aplikaci tohoto trestněprávního principu.

13. Stěžovatel ve své reakci na vyjádření obou soudů uvedl, že Nejvyšší soud shodně se soudy nižšími pojímá subsidiaritu jako výjimečný institut. Ten by se podle nich měl uplatnit ve zcela výjimečných případech, pokud je pnutí mezi důsledky aplikace zákona a obecnou představou spravedlnosti natolik intenzivní, že soud jednání formálně trestné prohlásí za netrestné. Podle stěžovatele je takový přístup k aplikaci trestního práva nesprávný. Tyto otázky nemohou být redukovány do podoby výjimečného upuštění od trestní represe, pokud soudce sezná, že existuje zvláštní a výjimečný důvod k takovému kroku. Stěžovatel poté doplnil několik filozofických úvah k otázce občanské neposlušnosti.

IV. Právní posouzení

14. Ústavní stížnost splňuje všechny požadované náležitosti a podmínky pro její projednání, které stanoví Ústava a zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“).

15. Po zvážení argumentace obsažené v ústavní stížnosti a obsahu napadených rozhodnutí i vyžádaných spisů dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

16. Stěžovatel v ústavní stížnosti zejména namítá, že obecné soudy měly aplikovat princip subsidiarity trestní represe. Spor mezi ním a vlastníkem usedlosti Cibulka bylo podle něj možné řešit nástroji civilního práva. Namísto toho byl podle svých slov exemplárně potrestán.

17. Projednávaná věc spadá do rozsahu ústavně zaručeného práva, které upravuje čl. 39 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“). Podle něj platí, že „[j]en zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jaké jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit.“ Podmínky trestnosti činu je třeba interpretovat ve světle principů trestního práva, mezi které patří i subsidiarita trestní represe. Její součástí je i zásada *ultima ratio*. Podle ní se prostředky trestního práva mohou použít skutečně jen tehdy, pokud užití jiných prostředků právního řádu nepřichází v úvahu, protože již byly vyčerpány nebo jsou zjevně neúčinné či nevhodné. Užití trestněprávního postupu, aniž by byly použity dostupné prostředky jiných právních odvětví, by odporovalo principu subsidiarity trestní represe. Ten vyžaduje, aby stát uplatňoval prostředky trestního práva zdrženlivě, opravdu jen v případech, kde jiné právní prostředky selhávají nebo nejsou efektivní [viz např. nálezy Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3113/13 ze dne 29. 4. 2014 (N 72/73 SbNU 315), bod 17; k principu subsidiarity obecně viz stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu sp. zn. Tpjn 301/2012 ze dne 30. 1. 2013 (publikované pod č. 26/2013 Sb. rozh. tr.)].

18. Trestní zákoník ve své podstatě zachoval formálně materiální pojetí trestného činu. Řešení obsažené v trestním zákoníku totiž staví na kombinaci formálního pojmu trestného činu (§ 13 odst. 1) a materiálního korektivu rozsahu trestního bezprávní prostřednictvím subsidiarity trestní represe (§ 12 odst. 2, § 39 odst. 2). Trestněprávní nauka upřesňuje: „I když tento korektiv stojí legislativně technicky mimo zákonnou definici (pojem) trestného činu (viz samostatná ustanovení § 12 odst. 2 a § 13), nic to nemění na podstatě teoretického pojetí trestného činu, pro něž je zásadní, že musí vymezovat rozsah trestního bezprávní, což se děje právě s odvoláním na zásadu subsidiarity trestní represe (...).“ (viz Kratochvíl, V. a kol. Trestní právo hmotné – obecná část. 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012, str. 46). Doktrína k použití principu subsidiarity trestní represe konkrétně dodává: „[P]roti jednáním porušujícím práva vyplývající z občanskoprávních (...) předpisů je třeba v prvé řadě brojit soukromoprávními prostředky, při jejich nedostatečnosti uplatnit sankce správní a teprve poté na posledním místě uplatnit trestněprávní prostředky. Opačný postup, tedy užití trestněprávního postupu, aniž by prostředky jiných právních odvětví byly použity, by bylo v rozporu s principem subsidiarity trestní represe.“ (viz Jelínek, J. a kol. Trestní právo hmotné. 2. vyd. Praha: Leges, 2010. s. 29; obdobně viz Šámal, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 117).

19. Taková povaha trestního práva je i reflexí principu proporcionality, který ustálená judikatura Ústavního soudu považuje za výraz demokratického právního státu ve smyslu čl. 1 odst. 1 Ústavy. Z jeho podstaty plyne, že stát může omezovat základní práva osob jen v míře nezbytné pro dosažení účelu aplikované zákonné normy [shodně nálezy Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 227/05 ze dne 31. 7. 2006 (N 144/42 SbNU 161)]. Právě toto ustanovení Ústavy je spolu s čl. 4 odst. 4 Listiny a zejména čl. 39 Listiny základem pro ústavněprávní chápání trestního práva jako krajního prostředku, který by neměl být použit tam, kde je věc možné řešit například soukromoprávně [viz Baňouch, H. Čl. 39 (Výhrada zákon při označení trestnosti jednání a druhů trestů). In Wagnerová, E. a kol. Listina základních práv a svobod – komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2012. s.

805]. Lze z nich proto dovozovat základní právo každého nebýt trestán, pokud lze účinně využít dostupných prostředků jiných právních odvětví.

20. Obecné soudy do takto vymezeného základního práva zasáhly a omezily jej. Shledaly stěžovatele vinným ze spáchání přečinu neoprávněného zásahu do práva k domu, bytu nebo k nebytovému prostoru a neviděly v tomto případě důvod pro aplikaci principu subsidiarity trestní represe. Obvodní soud uvedl, že pokud by v případě tohoto přečinu měl být uvedený princip aplikován, nebyl by daný přečin v trestním zákoníku vůbec upraven. Zdůraznil také jím vnímanou vysokou intenzitu protiprávního jednání stěžovatele. Městský soud dodal, že prostor pro aplikaci principu subsidiarity trestní represe lze hledat jen ve výjimečných případech, ve kterých z určitých závažných důvodů nelze uplatňovat trestní represu. Tak tomu může být, zejména pokud posuzovaný čin svojí povahou neodpovídá ani těm nejlehčím, běžně se vyskytujícím trestným činům dané právní kvalifikace. Na to navázal Nejvyšší soud, podle kterého má sice trestní právo místo pouze tam, kde jiné prostředky ochrany práv fyzických a právnických osob nejsou dostatečné, účinné nebo vhodné, ve věci stěžovatele však soudy podmínky tohoto druhu nezjistily. Jednání stěžovatele bylo i podle Nejvyššího soudu natolik intenzivní, že zasluhovalo trestněprávní postih. S těmito argumenty obecné soudy omezily základní právo stěžovatele plynoucí z čl. 39 Listiny, odmítly aplikovat princip subsidiarity trestní represe a rozhodly o vině stěžovatele.

21. Ústavní soud proto nyní musí z pohledu ústavního práva posoudit, zda obecné soudy omezily dotčené základní právo s cílem dosáhnout určitého účelu aplikované zákonné normy (zda měl daný zásah nějaký legitimní cíl), a zda bylo toto omezení pro dosažení onoho účelu nezbytné (přiměřené).

22. Skutková podstata přečinu neoprávněného zásahu do práva k domu, bytu nebo k nebytovému prostoru, ze kterého byl stěžovatel obviněn, zní: „*Kdo protiprávně obsadí nebo užívá dům, byt nebo nebytový prostor jiného, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem.*“ Předmětem ochrany v případě tohoto trestného činu je vlastnictví domu, bytu nebo nebytového prostoru, zejména pokud jde o výkon některých oprávnění s jejich vlastnictvím spojených, např. o oprávnění je užívat a disponovat s nimi; může však jít také o výkon těchto práv jiného oprávněného držitele než vlastníka (viz Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 420. Komentář.* 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 2039). Vedeny tímto legitimním cílem obecné soudy shledaly, že není namístě aplikovat princip subsidiarity trestní represe, a s ohledem na intenzitu protiprávního jednání neexistuje jiná možnost než stěžovatele shledat vinným. Ústavní soud však nyní musí posoudit, zda z odůvodnění rozsudků obecných soudů plynou argumenty, na jejichž základě by bylo možné v konkrétních skutkových okolnostech této věci dojít k závěru, že nepoužití subsidiarity trestní represe bylo přiměřené.

23. Ústavní soud zejména musí úvodem obecným soudům vytknout přístup, s jakým se s aplikací principu subsidiarity trestní represe vypořádaly. Nelze k němu přistupovat tak, jak to učinil obvodní soud, s argumentem, že pokud je daný přečin upraven v trestním zákoníku, pak až na výjimečné případy není pro použití principu subsidiarity trestní represe místo. Z pohledu ústavního práva a výše popsaného principu proporcionality se Ústavní soud nemůže ztotožnit ani s náhledem městského soudu, podle kterého je třeba zásadně každý protiprávní čin, který vykazuje znaky uvedené v trestním zákoníku, považovat za trestný čin a opačný názor lze zastávat jen ve

výjimečných případech. Tento přístup opomíjí koncept legitimacy v trestním právu, která je založena na tom, že „*repressivní prostředky mohou být použity pouze tehdy, je-li to odůvodněno především v rámci úcty k základním právům a jejich ochraně. Trestní právo musí chránit zásadní – legitimní zájmy a hodnoty tam, kde není jiné pomoci.*“ [viz Fenyk, J. *Subsidiarita trestní represe – rovnice o mnoha proměnných?* ASPI, ID: LIT44527CZ; k legitimitě a proporcionalitě trestního práva viz také Kratochvíl, J. *Případ, trestný čin, společenská škodlivost a vina v trestním právu (o zásadě subsidiarity trestní represe trochu jinak)*. Právník, 7/2015, s. 538-539]. Trestněprávní postih proto může přijít jen v situacích, ve kterých je to nezbytné pro dosažení účelu aplikované normy. Princip subsidiarity trestní represe z toho důvodu nesmí být pouhou výjimkou. Jak již bylo uvedeno výše, ústavněprávní perspektiva naopak vede k závěru, že je možné ho omezit jen s cílem, který je legitimní, a způsobem, který je přiměřený vůči tomuto legitimnímu cíli.

24. Obecné soudy se v odůvodnění svých rozhodnutí navíc nedostatečně zabývaly možnostmi vyřešení věci jinými právními prostředky. Obvodní soud zdůraznil intenzitu protiprávního jednání stěžovatele a pak se zaměřil na samotnou existenci trestného činu neoprávněného zásahu do práva k domu, bytu nebo k nebytovému prostoru v trestním zákoníku. Úvahy, proč ve vazbě na skutkové okolnosti věci nebylo reálně možné věc řešit jinými právními prostředky, v jeho odůvodnění chybí. Městský soud se také zaměřil na jednání stěžovatele, ze kterého podle něj plynulo, že squat Cibulka nemíní opustit a vzhledem k délce protiprávního užívání předmětné nemovitosti proto byla namísto trestněprávní reakce. V odůvodnění podle Ústavního soudu opět chybí úvaha, zda by stejných cílů nebylo možné dosáhnout jinými právními prostředky, a pokud ne, z jakých důvodů tomu tak je. Podobně odmítl použití subsidiarity trestní represe i Nejvyšší soud, který zdůraznil odmítavý postoj stěžovatele k opuštění objektu a délku protiprávního zásahu do práv vlastníka. Pouze pak zmínil, že se ve formální rovině mohl vlastník obrátit na civilní soud. To ovšem nepředstavovalo překážku pro trestněprávní odpovědnost stěžovatele.

25. Podobná argumentace, jejímž středobodem je odmítání stěžovatele opustit squat Cibulka a intenzita jeho jednání, ovšem k naplnění ústavněprávních požadavků principu subsidiarity trestní represe nepostačuje. Obecné soudy se měly při zvažování, zda aplikovat tento princip či nikoliv, zaměřit na existenci a možnost efektivního použití jiných prostředků k dosažení ochrany vlastnictví jako sledovaného legitimního cíle. Měly mnohem konkrétněji odůvodnit, proč podle jejich názoru takové prostředky k dispozici nebyly, a proč neexistovala jiná možnost než trestní postih stěžovatele.

26. Pro ústavněprávní posouzení věci má také relevanci, jak obvodní soud konkrétně aplikoval skutkovou podstatu přečinu neoprávněného zásahu do práva k domu, bytu nebo k nebytovému prostoru. Ta rozlišuje „*protiprávní obsazení*“ nemovitosti jako formu intenzivnějšího zásahu a „*protiprávní užívání*“ jako méně intenzivní formu zásahu do objektu chráněného trestním zákoníkem. I komentářová literatura k tomu uvádí: „*Protiprávní užívání domu, bytu nebo nebytového prostoru jiného, byť to zákon nezdůrazňuje, není tak závažné jako protiprávní obsazení takových objektů. Proto bude zapotřebí v případech neoprávněného užívání uvedených prostorů, jichž občan předtím užíval po právu, pečlivě vážit okolnosti případu z hlediska náležitého posouzení povahy a závažnosti trestného činu podle § 39 odst. 1, 2 při stanovení druhu trestu a jeho výměry a v odůvodněných případech i z hlediska zásady subsidiarity trestní represe stanovené v § 12 odst. 2 a z ní vyplývajícího principu ultima ratio. Nebude-li trvat*

takové užívání dlouho a nebyla-li způsobena jednáním neoprávněného uživatele škoda nebo jiný závažný následek, resp. účinek, zpravidla nepůjde o trestný čin, byť jednáním neoprávněného uživatele byly formální znaky trestného činu podle § 208 odst. 1 naplněny.“ (viz Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník II. § 140 až 420. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 2041).

27. Ve výroku rozsudku obvodního soudu se po vymezení skutku, který měl stěžovatel spáchat, uvádí, že „*protiprávně užíval dům jiného*“. Obecné soudy tedy ve skutečnosti vyhodnotily jednání stěžovatele jako pouhé (protiprávní) užívání usedlosti Cibulka, nikoliv jako její obsazení, přestože obvodní soud ve vyjádření k ústavní stížnosti nepřesně tvrdil opak a všechny soudy zdůrazňovaly, že podle jejich názoru bylo protiprávní jednání stěžovatele velmi intenzivní. Kromě délky užívání statku se soudy ovšem nezaměřily na vznik škody či jiného závažného následku. Ze spisového materiálu nijak neplyne, že by stěžovatel squat Cibulka v určité prokázané míře dále poškodil. Je proto otázkou, zda porušil předmět trestněprávní ochrany, tj. zda (slovy trestněprávní nauky) došlo k účinku. Na tuto otázku měly obecné soudy podat konkrétní odpověď, bez které podle Ústavního soudu nemohly dojít k závěru o trestnosti jednání stěžovatele.

28. Ústavnímu soudu v napadených rozhodnutích obecně chybělo zohlednění všech souvisejících okolností věci. Obecné soudy sice opakovaně zdůrazňovaly, že intenzita protiprávního jednání stěžovatele byla vysoká. Vyzdvihly i délku zásahu do práv vlastníka. Měly se ale také v mnohem větší míře soustředit na reálnou závažnost důsledků nevyklizení squatu Cibulka. Z rozhodnutí obecných soudů totiž neplyne, zda stěžovatel a zbylí squatteré bránili realizaci určitých konkrétních plánů vlastníka usedlosti Cibulka, a zda v souvislosti s právy vlastníka vznikla jistá akutní situace, řešitelná pouze policejním zásahem a trestním postihem stěžovatele. Ústavní soud z odůvodnění všech tří rozhodnutí nezjistil, z jakých specifických důvodů bylo jednání stěžovatele a zbylých squatterů v tomto ohledu tak škodlivé, jak obecné soudy tvrdí. Z rozhodnutí obecných soudů také podle Ústavního soudu není zjevné, že samotná délka užívání squatu po dobu 36 dnů po uplynutí výpovědní doby vedla k následkům pro vlastnictví squatu natolik závažným, že vyžadovaly trestněprávní postih stěžovatele. Vzhledem k tomu, že se stěžovatel dopustil pouze „*protiprávního užívání*“ usedlosti Cibulka jako jednání nižší intenzity ve smyslu § 208 trestního zákoníku, měly obecné soudy mnohem více vzít na zřetel a objasnit související okolnosti užívání tohoto squatu.

29. V jisté míře zjednodušující pohled obecných soudů je zřetelný zejména z rozsudku obvodního soudu, podle kterého je „*možné squatting považovat za bezdomovectví povýšené na určitou ideologii a životní styl parazitující na vlastnictví jiného (...). Jedná se o tedy v tomto případě o „programové bezdomovectví“ zaštiťující se idealistickými myšlenkami, které však v reálu nejsou schopni realizovat. Realizují spíš svůj životní styl projevující se nespoutaností společenskými konvencemi, a to až do té míry, že překračují právní normy. Je nepochybně záslužné, že squatteré upozornili na stav chátrajících nemovitostí, ale nelze to dělat za každou cenu, a rozhodně již ne za cenu zasahování do ústavou garantovaných práv. Squatteré tedy nemohou suplovat státní orgány v oblasti péče o památky a stavět se do role spasitelů (...).*“ V závěru příslušné pasáže obvodní soud nepřiliš srozumitelně shrnul: „*Ve svém důsledku je s ohledem na postoj squatterů určitou snaha o určitou alternativu znárodnění, avšak užívání cizího majetku s odůvodněním, že je neužívá jeho vlastník, je v demokratické společnosti nepřijatelné (sic!).*“ Podle Ústavního soudu představuje celá tato část

odůvodnění rozsudku obvodního soudu nepřiměřeně jednostranný pohled na velmi složitou a kontroverzní problematiku, jakou squatting je.

30. Squatting představuje jev, na který je možné nahlížet z pohledu mnoha společenskovedních oborů. Např. sociolog Hans Pruijt z Erasmovy univerzity v Rotterdamu ho definuje jako „*žití v obydlí – nebo jeho jiné užívání – bez souhlasu vlastníka obydlí.*“ (Prujt, H. *The Logic of Urban Squatting. International Journal of Urban and Regional Research*, 2011, s. 1). Kesia Reeve z univerzity Sheffield Hallam, která se vědecky věnuje otázkám politiky bydlení již více než 15 let, k filozofickému pozadí squattingu dodává: „*Squatting lze chápat jako vyjádření nerovnosti, životních náhod a materiálního životního minima. Squatting existuje a vyvíjí se jako pokus jednotlivých domácností, vyloučených ze sociálního bydlení, které nemohou dosáhnout na soukromé ubytování, nebo jsou jinak odkázáni na život v drahém a nekvalitním soukromém nájemním sektoru, uspokojit svou materiální potřebu na nízkonákladové bydlení – potřebu, která je zakořeněna ve zvlátnostech kontextu politiky bydlení v každé éře.*“ (viz Reeve, K. *Squatting since 1945: the enduring relevance of material need.* In: Somerville, P. a Springings, N. (eds.). *Housing and social policy: contemporary themes and critical perspectives.* Londýn: Routledge, 2005, s. 199.). Kesia Reeve doplňuje, že „*v 60. a 70. letech se ze squattingu stalo politické hnutí, zdůrazňující legitimitu squattingu jako formy „spotřeby“ bydlení, vyvolané selháním politických lídrů při poskytování nějaké realistické alternativy. Ústředním bodem squattingu poté byla politika legitimního přístupu ke hmotným prostředkům, jako je bydlení.*“ (Reeve, K., cit. výše, s. 199 a s. 201-207).

31. Označení stěžovatele a celého squatterské hnutí za „*parazity*“ bez jakéhokoliv sociálního kontextu, obzvláště pokud na počátku byla oboustranná smluvní spolupráce stěžovatele a vlastníka usedlosti Cibulka, vyvolává v Ústavním soudu pochybnosti o objektivním přístupu obvodního soudu k natolik komplexnímu fenoménu, jako je squatting. Ústavní soud nepopírá, že jde o fenomén silně kontroverzní, který vždy povede ke střetům dvou táborů zastánců ochrany vlastnictví a zastánců práva na bydlení [viz např. Elms, R. *Squatting: The need for shelter versus property rights* (online). BBC.com, 22. 11. 2011. Dostupné zde: <https://goo.gl/iOloyR>]. Jak ovšem výše Ústavní soud naznačil, nejde o fenomén tak jednoduše a jednostranně odsouzeníhodný, jak to zejména obvodní soud učinil.

V. Závěr

32. Obecné soudy tedy porušily princip subsidiarity trestní represe, protože v konkrétních skutkových okolnostech této věci dostatečně nezdůvodnily, proč nepostačovalo využít jiných právních prostředků k řešení sporu stěžovatele s vlastníkem usedlosti Cibulka a k ochraně jeho vlastnictví. Měly mnohem konkrétněji při zohlednění všech relevantních skutečností zdůvodnit, proč bylo opravdu nutné tuto věc řešit prostředky trestního práva. V jejich rozhodnutích ve výsledku chybělo pečlivé zdůvodnění přiměřenosti omezení principu subsidiarity trestní represe. Z toho důvodu rozhodnutí obecných soudů neodpovídala ústavním požadavkům, které plynou z čl. 39 Listiny, čl. 4 odst. 4 Listiny a čl. 1 odst. 1 Ústavy.

33. Ústavní soud proto ústavní stížnosti stěžovatele vyhověl a zrušil usnesení Nejvyššího soudu ze dne 31. 5. 2016 č. j. 6 Tdo 201/2016-42, usnesení Městského soudu v Praze ze dne 15. 10. 2015 č. j. 7 To 394/2015-174 a rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 5 ze dne 29. 6. 2015 č. j. 19 T 70/2015-32 [§ 82 odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu]. V dalším řízení bude obvodní soud vázán právním názorem Ústavního soudu. Bude muset po případném doplnění dokazování věc znovu posoudit s ohledem na princip subsidiarity trestní represe, zohlednit všechny s ní související skutkové okolnosti a v odůvodnění nového rozhodnutí se bude muset zdržet vad, které mu (i zbylým dvěma soudům) Ústavní soud v tomto nálezu vytkl.

34. Ústavní soud rozhodl o ústavní stížnosti bez nařízení jednání, neboť dospěl k závěru, že by od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 23. května 2017

Jiří Zemánek
předseda senátu